

8.

„Pozoruji, sleduji a
zaznamenávám...“

*nejznámější a nejstarší způsob, jak
se člověk dozvídá o světě kolem
sebe...*

Vědecké pozorování

- Selektivní
- Vědec pozoruje to, co si předem naplánoval pozorovat a co nejlépe pečlivě definoval a vymezil.
- Vědecké vnímání je plánovitě selektivní:

CO a JAK?

Pozorování

Pozorování je založeno na přesném konstatování faktů o přírodních jevech a procesech, kdy se pozorovatel snaží co nejméně zasahovat do pozorovaných objektů.

Jeho cílem je zjištění dat o jevech a procesech v jejich přirozeném stavu, neovlivněných člověkem.

- Pozorování poskytuje obvykle informace o vnějších stránkách skutečnosti (o tvaru, velikosti, počtu, vztazích k okolí).
- Získaná vědecká fakta jsou proto zpracována popisným způsobem, nemusí však nutně jít jen o slovní výpověď, ale také o grafy, rovnice, kresby, multimediální materiál atd.
- Vědecké pozorování je plánovitě selektivní, stejně tak jako běžné lidské pozorování. Vědec pozoruje to, co si předem naplánoval a co nejlépe definoval a vymezil.

Vědecké pozorování

- **Plánovitost** a určitá **systematičnost** jsou charakteristiky, které odlišují běžné pozorování od pozorování vědeckého
- Vědec odpovídá na dvě základní otázky pozorování: **co a jak** pozorovat.
- Pozorování představuje základní metodu popisných věd (systematická botanika, zoologie, anatomie, morfologie)

Vědecké pozorování - pokračování

- Je součástí metodologické výbavy metod zaměřených na studium vnitřních vztahů a funkcí (fyziologie, genetika).
- V konečném důsledku je pak součástí všech ostatních empirických metod.
- Ke studiu hromadných jevů a zpracování dat se používá metod statistických.

Vymezení předmětu pozorování „CO“

- Souvisí s plánem a definováním a hlavně kategorizací – výběr „terčových jevů“, okolností a skutečností mezi univerzem jevů.
- Výběr „jednotek pozorování“

Příklady:

- Hráč X zpracoval míč
- Hráč X při pomalém přebíhání spojnice středový kruh – pokutové území zrychlil, odpoutal se od soupeře a tlumením vnitřní stranou pravé nohy zpracoval přihraný míč z prostoru...

Úspěšnost uplatnění herních činností hráče

Vedení míče	ano	chybné
Přihrávka	////	//
Střelba	//	/
Zpracování míče	/	////
Odebírání míče	/	////////
Výběr místa během útočné činnosti	//////	///
Postavení vůči soupeři v obranné fázi	/	////////

Molární x molekulární přístup

- Větší a komplexnější jednotky pozorování.
- Umožňuje zachytit „logiku“ komplexního projevu - jevu.
- Pozorovatel musí interpretovat.
- Malé segmenty je možné přesněji definovat.
- Přílišná detailizace.
- Vhodné pro kvalitativní typ zkoumání.

Strategie pozorování „JAK“

Jak zaznamenávat pozorovanou skutečnosti
(Organizace sběru dat)

- Izomorfní deskripce
- Reduktivní deskripce

Izomorfní deskripce

- Nespecifické záznamy.
- Podstata – p. se snaží zaznamenávat celý pozorovaný tok chování ve všech jeho projevech a přirozené následnosti – co nejvěrněji zrcadlit – reprodukovat chování v téže podobě.
- Zákaz interpretací.
- Komplexní, důležité jazykové schopnosti pozorovatele.

ID

- ID má zachytit situaci, děj, chování, které je vždy umístěno do nějakého časového a prostorového kontextu, proto je nutné charakterizovat kontext, v němž děj či chování probíhá.
- Cílem ID je zachytit znaky v jejich vzájemné návaznosti a součinnosti, **komplexně**, protože nevíme, který znak nebo úkon má klíčový význam
- Synonymem pro toto pojmenování jsou nespecifické záznamy, otevřené metody pozorování nebo nejčastěji vyprávěcí způsob záznamu

ID

- Podstata je v tom, že pozorovatel se snaží zaznamenávat celý pozorovaný děj ve všech jeho projevech a přirozené následnosti. Může jít např. o literární popis, popis fotbalového zápasu rozhlasovým reportérem.
- V ID se od pozorovatele vyžaduje, aby zapsal, co vidí a nikoliv, co si o událost myslí nebo jak ji chápe.

Zaznamenává všechna dostupná data, v tom pořadí a jedinečných podobách jak byla pozorována.

Reduktivní deskripce

- Redukuje (omezuje) bohatost – zařazuje do kategorií.
- Jevy se zaznamenávají do připravených formulářů.
- Komplexnost + Nezávislost + Konkrétnost a jasnost + Přehlednost.

- Při reduktivní deskripci použijeme kategoriální schémata. Pozorovaná data zaznamenáme do předem připravených kategorií a v jejich rámci můžeme zaznamenávat frekvenci výskytu určité skupiny pozorovaných projevů, anebo můžeme registrovat čas trvání výskytu určitého projevu.

Pravidla pro konstituování kategorií:

- **komplexnost** – kategorie je třeba sestavit tak, aby bylo možné jakékoliv chování zařadit do některé z kategorií;
- **nezávislost** – kategorie se nesmějí navzájem překrývat, tzn. že každou jednotku pozorování můžeme zařadit jen do jedné kategorie;
- **konkrétnost a jasnost** – každou kategorii musíme co nejpřesněji definovat
- **přehlednost** – vytvořené kategorie, jejich počet, nesmí být ani příliš nízký ani vysoký, pohybuje se v rozpětí 10 – 15 v jednom pozorovacím schématu

Klasifikace pozorování

1. Podle času:

- Krátkodobé – např. vyučovací jednotka, využívá se k praktickým účelům
- Dlouhodobé – důkladné, po řadu let

2. Podle přístupu (viz předchozí)

- a) **Pozorování molekulární** - jeho předností je to, že malé segmenty je možné přesněji definovat a identifikovat. Někdy, ale přílišná detailizace vede k utopení se v množství podrobností a přitom nám mohou uniknout podstatné souvislosti mezi jevy.
- b) **Pozorování molární** - zde se již nedíváme na jevy mikroskopicky, ale kategorie pozorování vybíráme tak, abychom do nich umístili větší a komplexnější jednotky pozorování (série úkonů). Molární přístup nám umožní zachytit logiku komplexního chování osob ve složitějších situacích, ovšem klade na pozorovatele větší nároky ohledně zařazení projevů do určité kategorie.

- Pokud pozorovatel zamýšlí menší výseky událostí a časově kratší, relativně izolované děje, je vhodnější mikroskopický pohled a tudíž molekulární přístup. U pozorování rozsáhlých komplexních jevů pak molární přístup.
- Pozorovatel musí zaregistrované posoudit, zhodnotit a též interpretovat.

3. Podle struktury

- **Strukturované pozorování - používá předem připravené a uspořádané pozorovací systémy, schémata, inventáře**
- **Nestrukturované pozorování - globální pozorování a popisování pozorovaného jevu bez předem připravených kritérií, kategorií, systémů, schémat a inventářů**

Pozorovatel a jeho úloha v pozorování

Role je určována třemi skutečnostmi

- Vědomou intervencí nebo neintervencí pozorovatele d sledovaných dějů a událostí.
- Tím, zda je pozorovatel účasten na pozorovaných událostech, nebo je pozoruje „zvenčí“.
- Tím, zda je jeho identita jako pozorovatele ostatním účastníkům událostí známa nebo ne.

4. Podle míry subjektivity:

- a) Standardizované – bývá označována činnost spočívající v záměrném, cílevědomém, systematickém a relativně objektivním sledování smyslově vnímatelných jevů, které nebyly vyvolány zásahem pozorovatele.

Pro standardizované pozorování je typické použití speciálních technik, které snižují podíl intuice a subjektivity.

- b) Nestandardizované – pozorování, která jsou poznamenána intuitivním přístupem a subjektivitou

Metody pozorování

- Introspektivní metoda – člověk uvažuje o sebereflexi jako o významném zdroji motivů pro lidské jednání (zážitky, prožitky)
- Extrospektivní metoda:
 - a) zúčastněné pozorování - skryté
 - otevřené
 - b) nepřímé pozorování - skryté
 - otevřené

a) Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování je formou pozorování, kdy se pozorovatel přímo pohybuje v prostoru, kde se vyskytují jevy, které pozoruje. Stává se tak součástí těchto jevů, je jedním z aktérů.

Zúčastněné pozorování skryté – účastníci pozorování nejsou informováni o tom, že jsou účastníky výzkumu.

Zúčastněné pozorování otevřené - účastníci pozorování jsou informováni o tom, že jsou účastníky výzkumu (souhlas, etická korektnost)

b) Nepřímé pozorování

Nepřímé pozorování je takové pozorování, při kterém nejsme přímými účastníky sledované situace (pozorování prostřednictvím kamer)

- skryté
- otevřené

Subjektivní faktory při pozorování

- **Haló efekt** – některé dominantní znaky (např. první dojem) přitahují jiné znaky a zastiňují je.
- **Logická chyba** – sklon pozorovatele hodnotit podle vlastní logiky (u pozorovaných předpokládají jisté vlastnosti)
- **Předsudky** – předběžné ovlivnění druhými, individuální předsudky vůči lidem a skupinám lidí
- **Stereotypizace a analogie** – sklon k vytváření určitých schémat, které se automaticky aplikují na jiné

Subjektivní faktory při pozorování

- **Tradice** – vliv tradice na hodnocení lidí (brýle, automaticky nadané)
- **Aktuální psychický stav** – jsme –li veselí, rozladění, smutní...
- **Tendence k průměru** – přisuzování střední intenzity
- **Kontrast** – podhodnocovat ostatní
- **Shovívavost pozorovatele** – celkově mírné hodnocení
- **Únava** – každý pozorovatel musí počítat s tím, že v průběhu pozorování bude klesat jeho pozornost, aniž si toho povšimne.
- **Ukvapenost** – při závěrečném úsudku může dojít k ukvapenému hodnocení

Charakteristické rysy pozorování

- 1. jasně a přesně vymezený cíl;
- 2. plánovitost postupu;
- 3. přesnost;
- 4. objektivní registrace výsledků činnosti.

Diagnostika

1. Charakterizujte vědecké pozorování
2. Charakterizujte molekulární pozorování
3. Charakterizujte molární pozorování
4. Vyjmenujte a charakterizujte subjektivní faktory při pozorování
5. Vyjmenujte a charakterizujte formy pozorování

Literatura

- Blahuš, P. *K systémovému pojetí statistických metod v metodologii empirického výzkumu chování.* Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-100-5.
- Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno: Paido, 2000. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- Příbová, M. aj. *Marketingový výzkum v praxi.* Praha: Grada Publishing, 1996. s.51
- Richterek, L. *Filosofické problémy přírodních.* Olomouc: UP Olomouc 2008. 156 s.
- Zich, F. *Úvod do sociologického výzkumu.* Praha: Eupress, 2004. s. 50 – 55